УДК 342.743
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2024-4-02

Юрій КИРИЧЕНКО©
доктор юридичних наук, професор кафедри «Політологія та право», професор *(Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна)*
kirichenko_yuriy84@ukr.net

Лілія БАЄВА©
доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права, кандидат юридичних наук, доцент *(Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна)*
baeva_liliya@ukr.ne

ОБОВ'ЯЗОК СПЛАЧУВАТИ ПОДАТКИ І ЗБОРИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

Досліджено зміст положень відповідних норм конституцій України та європейських держав, у яких закріплено обов'язок сплачувати податки і збори. Запропоновано з урахуванням позитивного досвіду європейських держав щодо конституційно-правового регулювання досліджуваного обов'язку привести положення ст. 67 Конституції України у відповідність із міжнародними стандартами.

Ключові слова: *Конституція, обов'язки людини, конституційні обов'язки людини і громадянина, обов'язок сплачувати податки і збори.*

Постановка проблеми. Для того щоб людина могла успішно реалізувати свої права, отримувати від суспільства певні матеріальні і духовні блага, вона повинна виконувати покладені на неї обов'язки. Це цілком відповідає існуючим міжнародним стандартам, адже ст. 29 Загальної декларації прав людини встановлює, що «кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи» [2].

Тобто держава, формулюючи свої вимоги до людини, встановлює міри юридичної відповідальності за їх невиконання. Одним із конституційних обов'язків кожної людини є обов'язок сплачувати податки і збори, закріплений у ст. 67 Конституції України. Важливість цього обов'язку полягає у тому, що стабільність бюджетної системи держави забезпечують саме платники податків, які усвідомлюють важливість декларування своїх доходів.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Науково-теоретичним і практичним підґрунтям для дослідження обов'язку сплачувати податки і збори стали відповідні положення норм конституцій України та європейських держав, а також наукові праці вітчизняних учених.

Водночас деякі питання окресленої проблематики залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого наукового розвитку.

© Ю. Кириченко, 2024
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1212-1622
© Л. Баєва, 2024
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8161-9005

Метою статті є проведення порівняльно-правового аналізу відповідних положень норм конституцій України та європейських держав щодо правового регулювання обов'язку сплачувати податки і збори.

Виклад основного матеріалу. Слід наголосити, що Конституція України сформулювала нову світоглядну парадигму взаємин суб'єктів у системі суспільних відносин «людина – суспільство – держава». Тобто поряд із правами і свободами закріплено низку важливих обов'язків як людини, так і держави. Обов'язки є вагомим елементом механізму стабільності в суспільстві, одним із чинників забезпечення та непорушення прав і свобод людини і громадянина [4, с. 395], а також виступають одним із засобів реального забезпечення демократичних перетворень у державі. При цьому М.І. Кагадій обов'язки розглядає як: 1) міру належної суспільно необхідної поведінки та демократії; 2) риси способу життя; 3) ланку в механізмі правового регулювання; 4) одну з частин юридичного статусу особи; 5) засіб формування моральної та правової свідомості громадян; 6) чинник зміцнення законності і правопорядку, дисципліни та організованості; 7) гарантії здійснення прав людини і громадянина [3, с. 167].

Одним із найбільш давніх конституційних обов'язків в економічній сфері, який спрямований на забезпечення стабільного економічного розвитку держави, є обов'язок сплачувати податки і збори. Цей обов'язок передбачає участь громадян у формуванні державних і місцевих бюджетів шляхом сплати податків і обов'язкових зборів, адже стабільність бюджетної системи держави забезпечують саме платники податків, які усвідомлюють важливість декларування своїх доходів.

Варто наголосити, що конституційний обов'язок сплачувати і збори виник із появою держави як засіб покриття видатків на виконання функцій держави і є однією з її ознак. У пунктах 13 і 14 французької Декларації прав людини і громадянина досліджуваний обов'язок сформульований саме як обов'язки громадян «на утримання збройних сил і на видатки з утримання адміністрації необхідні загальні внески; вони повинні розподілятися рівномірно між усіма громадянами відповідно до їхніх статків» та «усі громадяни мають право установлювати самі або через своїх представників необхідність державного оподаткування, вільно надавати згоду на його збирання, наглядати за його витратами й визначати його частковий розмір, підстави, порядок і тривалість збирання» [1]. Але цей обов'язок не завжди знаходив своє відображення в конституціях європейських держав. Наприклад, для громадян України він є якісно новим конституційним обов'язком, оскільки попередні конституції його не передбачали.

Конституція України в ч. 1 ст. 67 закріпила положення, відповідно до якого «кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, установлених законом» [13]. Це означає, що будь-яка особа, яка отримує доходи від підприємницької, трудової та іншої дозволеної законом діяльності, зобов'язана брати участь у формуванні державного та місцевих бюджетів шляхом сплати податків і зборів. Тобто податковий обов'язок полягає у безоплатному відчуженні частини майна людини на користь держави. Водночас Т.М. Трояновська відзначає, що у цій конституційній нормі закріплено вузьке розуміння податкового обов'язку, який зводиться лише до обов'язку сплатити певні суми податків і зборів [14, с. 362].

Слід наголосити, що кожна держава для виконання своїх завдань і функцій не може обійтися без державного бюджету зі стабільними джерелами надходжень, адже сплата податків дає змогу забезпечити обороноздатність держави, її економічну та фінансову безпеку, реалізовувати соціально-культурні програми в інтересах усього суспільства. І тому своєчасна й повна сплата податків є конституційним обов'язком кожної людини. Це стосується й іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України та мають джерело доходу або певний вид майна.

Податки є загальнообов'язковими, примусовими платежами, що забезпечені силою державного примусу, адже держава не може існувати лише за рахунок добровільних або благодійних надходжень. При цьому, стягуючи податки, держава не має зобов'язання перед конкретним платником податків і зборів, а також не бере на себе обов'язок надати платнику на суму податків матеріальні блага або послуги.

Ретельний аналіз конституцій європейських держав засвідчив, що закріплення обов'язку сплачувати податки і збори стало неодмінним елементом сучасних конституцій, у яких широко використовується ідея єдності конституційних прав і конституційних обов'язків людини і громадянина. Тобто під час формулювання конкретного права одразу визначається відповідний йому обов'язок. Ця тенденція знайшла своє утілення в конституціях європейських держав, зокрема в конституціях Іспанії, Італії, Польщі, Португалії та інших держав. Наприклад, у п. 1 ст. 12 Конституції Португалії сформульовано принцип єдності прав і обов'язків, а саме: усі громадяни користуються правами й несуть обов'язки, які закріплені за ними Конституцією [9]. Не є винятком і Україна, яка в Розділі ІІ «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції поєднала конституційні права та конституційні обов'язки. Від правильності тлумачення й розуміння цього співвідношення залежать правомірна поведінка людини в суспільстві, дотримання нею законів, повне й правильне використання своїх прав і свобод та водночас неухильне, сумлінне виконання своїх обов'язків перед іншими людьми, суспільством і державою [4, с. 398].

Також порівняльно-правовий аналіз конституцій європейських держав засвідчив, що переважна більшість із них містить обов'язок сплачувати податки і збори. Так, у п. 1 ст. 94 Конституції Грузії зазначено, що «усі зобов'язані сплачувати податки і збори в розмірі і в порядку, встановлених законом» [6], а в п. І ст. 73 Конституції Азербайджану наголошено, що «виплачувати встановлені законом податки та інші державні збори вмповному розмірі і своєчасно є обов'язком кожного» [5]. Водночас у конституціях Андорри, Іспанії, Італії, Латвії, Північної Македонії, Молдови, Польщі, Румунії, Сан-Марино, Туреччини та Хорватії цей обов'язок сформульовано як кожен зобов'язаний брати участь у відшкодуванні публічних витрат шляхом сплати податків і зборів. Ба більше, у конституціях Андорри, Болгарії, Італії, Сан-Марино, Сербії, Туреччини, Угорщини, Франції і Хорватії це положення доповнено приписом: згідно зі своїми фінансовими можливостям. Наприклад, у ч. 1 ст. 73 Конституції Туреччини вказано, що «кожен зобов'язаний сплачувати податки згідно зі своїми фінансовими можливостями для покриття суспільних витрат» [12]; у ч. 1 ст. 13 Конституції Сан-Марино записано, що «усі громадяни зобов'язані … брати участь … у міру своєї можливості у публічних витратах» [11], а в ч. 1 ст. 53 Конституції Італії зазначено, що «усі зобов'язані брати участь у державних витратах відповідно до своєї податкової платоспроможності» [7].

Аналізуючи положення ч. 1 ст. 67 Конституції України, слід наголосити, що в ній ідеться не лише про обов'язковість сплати податків і зборів, а й про встановлений законом порядок та розмір цих податків і зборів. На нашу думку, таке формулювання цього положення у цілому відповідає міжнародним стандартам і не потребує змін.

Наявна юридична конструкція ч. 2 ст. 67 Конституції України свідчить про те, що в ній закріплено обов'язок усіх громадян щорічно декларувати майновий стан та доходи за минулий рік, тобто вимагає подання до податкових органів офіційної заяви платника про одержані ним доходи та про податкові пільги, що на нього поширюються. Але, незважаючи на те що ця норма є своєрідною гарантією виконання припису, встановленого в частині першій зазначеної статті, варто відзначити, що вона, насамперед, містить у собі зайві процесуальні елементи, та не всі громадяни України, а лише їх частина, повинні щорічно подавати до податкових інспекцій за місцем проживання декларації. На нашу думку, положення ч. 2 ст. 67 Конституції України, у якій закріплено обов'язок, який не є загальним, слід вилучити з тексту Конституції, оскільки зазначене питання повинно регулюватися галузевим законодавством.

Досліджуючи конституційний обов'язок сплачувати податки і збори, Н.Г. Шукліна звертає увагу на те, що в Основному Законі України не всі питання стосовно цього обов'язку регламентуються належним чином. У зв'язку із цим авторка пропонує на конституційному рівні зафіксувати норму-вимогу про дотримання принципів рівності та справедливості під час стягування податків і зборів, установлених законом [15, с. 309]. При цьому слід наголосити, що деякі європейські держави у своїх національних конституціях, зокрема Іспанія, Італія, Молдова, Румунія, Туреччина і Хорватія, закріпили положення щодо дотримання принципів рівності та справедливості під час стягування податків і зборів. Так, у ч. 2 ст. 51 Конституції Хорватії вказано, що «податкова система базується на принципах рівності та справедливості» [10], а в п. 1 ст. 31 Конституції Іспанії проголошено, що «кожен бере участь у фінансуванні суспільних витрат відповідно до своїх економічних можливостей за допомогою справедливої податкової системи, побудованої на принципах рівності та прогресивного оподаткування…» [8].

Висновки. Ураховуючи вищевикладене, а також позитивний досвід європейських держав щодо конституційно-правового регулювання обов'язку сплачувати податки і збори, пропонуємо привести положення ст. 67 Конституції України відповідно до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Декларація прав людини і громадянина від 26 серпня 1789 р. URL: https://pidru4niki.com/1728092458672/pravo/deklaratsiya_prav_lyudini_gromadyanina_serpnya_1789

2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

3. Кагадій М.І. Поняття конституційних юридичних обов'язків людини та громадянина. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2002. Вип. 15. 608 с.

4. Кириченко Ю.В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 540 с.

5. Конституція Азербайджанської Республіки від 12 листопада 1995 р. у редакції від 29 серпня 2002 р. URL: http: // tjintel.narod/CISLegislation

6. Конституція Грузії від 24 серпня 1995 р. URL: http://www.georgian/constitution

7. Конституція Італійської Республіки від 22 грудня 1947 р. URL: http: https://pravo.org.ua/books/konstytutsiya-italijskoyi-respubliky

8. Конституція Королівства Іспанія від 29 грудня 1978 р. URL: Конституція Королівства Іспанія від 27 грудня 1978 р. URL: http://vivovoco.rls

9. Конституція Португальської Республіки від 2 квітня 1976 р. URL: http://worldconstitutions/archives

10. Конституція Республіки Хорватія від 22 грудня 1990 р. URL: http://www.constitutions/archives

11. Конституція Сан-Марино від 08 липня 1974 р. URL: www.constitutions/archives

12. Конституція Турецької Республіки від 07 листопада 1982 р. URL: http://www. legalns.com

13. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

14. Трояновська Т.М. Сутність та зміст податкового обов'язку: окремі проблеми визначення. *Право та управління*. 2011. № 2. С. 360–365.

15. Шукліна Н.Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії та практики) : монографія. Київ : Центр навч. літ-ри, 2005. 424 с.

Надійшла до редакції 03.12.2024

References

1. Deklaratsiya prav lyudyny i hromadyanyna vid 26 serpnya 1789 r. [Declaration of the Rights of Man and Citizen] Retrieved from https://pidru4niki.com/1728092458672/pravo/deklaratsiya_prav_lyudini_gromadyanina_serpnya_1789. [in Ukr.].

2. Zahal′na deklaratsiya prav lyudyny vid 10 hrudnya 1948 r. [Universal Declaration of Human Rights of December 10, 1948]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. [in Ukr.].

3. Kahadiy, M.I. (2002). Ponyattya konstytutsiynykh yurydychnykh obov″yazkiv lyudyny ta hromadyanyna [The Concept of Constitutional Legal Duties of Man and Citizen]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*. Issue 15. 608 p. [in Ukr.].

4. Kyrychenko, Yu.V. (2017). Aktual′ni problemy konstytutsiyno-pravovoho rehulyuvannya prav, svobod ta obov″yazkiv lyudyny i hromadyanyna v Ukrayini v konteksti yevropeys′koho dosvidu [Current Problems of Constitutional and Legal Regulation of the Rights, Freedoms and Duties of Man and Citizen in Ukraine in the Context of European Experience] : monohrafiya. Kyiv : Tsentr uchbovoyi literatury, 540 p. [in Ukr.].

5. Konstytutsiya Azerbaydzhans′koyi Respubliky vid 12 lystopada 1995 r. u redaktsiyi vid 29 serpnya 2002 r. [Constitution of the Republic of Azerbaijan dated November 12, 1995, as amended on August 29, 2002]. Retrieved from http: // tjintel.narod/CISLegislation. [in Ukr.].

6. Konstytutsiya Hruziyi vid 24 serpnya 1995 r. [Constitution of Georgia of August 24, 1995]. URL: http://www.georgian/constitution. [in Ukr.].

7. Konstytutsiya Italiys′koyi Respubliky vid 22 hrudnya 1947 r. [Constitution of the Italian Republic of December 22, 1947]. Retrieved from http: https://pravo.org.ua/books/konstytutsiya-italijskoyi-respubliky. [in Ukr.].

8. Konstytutsiya Korolivstva Ispaniya vid 29 hrudnya 1978 r. [Constitution of the Kingdom of Spain of December 29, 1978]. URL: Konstytutsiya Korolivstva Ispaniya vid 27 hrudnya 1978 r. URL: http://vivovoco.rls. [in Ukr.].

9. Konstytutsiya Portuhal′s′koyi Respubliky vid 2 kvitnya 1976 r. [Constitution of the Portuguese Republic of April 2, 1976]. Retrieved from http://worldconstitutions/archives. [in Ukr.].

10. Konstytutsiya Respubliky Khorvatiya vid 22 hrudnya 1990 r. [Constitution of the Republic of Croatia of December 22, 1990]. Retrieved from http://www.constitutions/archives. [in Ukr.].

11. Konstytutsiya San-Maryno vid 8 lypnya 1974 r. [Constitution of San Marino of July 8, 1974]. URL: www.constitutions/archives. [in Ukr.].

12. Konstytutsiya Turets′koyi Respubliky vid 7 lystopada 1982 r. [Constitution of the Republic of Turkey of November 7, 1982]. Retrieved from http://www. legalns.com. [in Ukr.].

13. Konstytutsiya Ukrayiny vid 28 chervnya 1996 r. [Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 1996. № 30. Art. 141. [in Ukr.].

14. Troyanovs′ka, T.M. (2011). Sutnist′ ta zmist podatkovoho obov″yazku: okremi problemy vyznachennya [he essence and content of tax liability: some problems of definition]. *Pravo ta upravlinnya*. №2, pp. 360–365. [in Ukr.].

15. Shuklina, N.H. (2005). Konstytutsiyno-pravove rehulyuvannya prav i svobod lyudyny i hromadyanyna v Ukrayini (problemy teoriyi ta praktyky) [Constitutional and legal regulation of human and citizen rights and freedoms in Ukraine (proble/ms of theory and practice)] : monohrafiya. Kyiv : Tsentr navch. lit-ry, 424 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Yurii Kyrychenko, Liliia Baieva. Obligation to pay taxes and fees: theoretical and legal aspects of constitutional and legal regulation in Ukraine and European states.

The content of the provisions of the relevant norms of the constitutions of Ukraine and European states, which enshrine the obligation to pay taxes and fees, has been studied. It is emphasized that the Constitution of Ukraine has formulated a new worldview paradigm of the relationship between subjects in the system of social relations «man – society – state».

Obligations are an important element of the mechanism of stability in society, one of the factors of ensuring and not violating the rights and freedoms of man and citizen, and also act as one of the means of real ensuring democratic transformations in the state. It is noted that one of the oldest constitutional obligations in the economic sphere, which is aimed at ensuring stable economic development of the state, is the obligation to pay taxes and fees. This obligation involves the participation of citizens in the formation of state and local

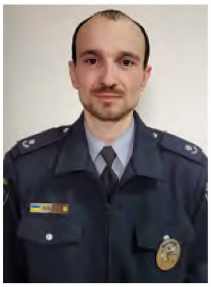
budgets by paying taxes and mandatory fees, because the stability of the state's budget system is ensured precisely by taxpayers who are aware of the importance of declaring their income.

It is emphasized that each state, in order to fulfill its tasks and functions, cannot do without a state budget with stable sources of revenue, because the payment of taxes allows to ensure the defense capability of the state, its economic and financial security, to implement socio-cultural programs in the interests of the whole society. It is concluded that the vast majority of constitutions of European states contain an obligation to pay taxes and fees. At the same time, in the constitutions of Andorra, Spain, Italy, Latvia, North Macedonia, Moldova, Poland, Romania, San Marino, Turkey and Croatia, this obligation is formulated as everyone is obliged to participate in the reimbursement of public expenses by paying taxes and fees. Moreover, in the constitutions of Andorra, Bulgaria, Italy, San Marino, Serbia, Turkey, Hungary, France and Croatia, this provision is supplemented by a prescription - according to their financial capabilities.

It is emphasized that in Part 1 of Art. 67 of the Constitution of Ukraine refers not only to the obligation to pay taxes and fees, but also to the procedure and amount of these taxes and fees established by law. In our opinion, this wording of this provision generally complies with international standards and does not require changes. It is proposed, taking into account the positive experience of European states regarding the constitutional and legal regulation of the obligation to pay taxes and fees, to bring the provisions of the Constitution of Ukraine in accordance with international standards.

Key words: *constitution, human obligations, constitutional obligations of a person and a citizen, obligation to pay taxes and fees.*

УДК 342.7
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2024-4-03

Роман ОПАЦЬКИЙ©
доктор юридичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
roman.opatskyi@dduvs.edu.ua

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УТРИМАННЯ НЕПРАЦЕЗДАТНИХ БАТЬКІВ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті досліджено правове регулювання утримання непрацездатних батьків у країнах Європейського Союзу. Розглянуто законодавчі підходи до забезпечення матеріальної підтримки літніх та непрацездатних осіб з боку їхніх повнолітніх дітей, а також механізми реалізації цих обов'язків. Особливу увагу приділено порівнянню різних правових систем, включно з континентальним та англосаксонським правом, які по-різному підходять до питань сімейних обов'язків. У статті також проаналізовано роль держави в забезпеченні соціального захисту літніх людей та взаємодію приватних і публічних форм відповідальності за їх утримання. Автор розглядає ключові проблеми в цій сфері, зокрема баланс між особистими обов'язками дітей і державними гарантіями, та пропонує рекомендації для вдосконалення правового регулювання в країнах-членах ЄС.

Окремо вивчається питання гендерної рівності в контексті виконання обов'язків щодо утримання батьків: в багатьох країнах ЄС більшу частину послуг за літніми дітьми забезпечують жінки. Проаналізовано практику судового розгляду справи щодо виконання обов'язків утримання батьків у різних юрисдикціях.

© Р. Опацький, 2024
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8658-8153